

L'APROFITAMENT DE LA DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL EN L'ESTABLIMENT DEL LLENGUATGE ADMINISTRATIU CATALÀ ACTUAL

per Carles DUARTE, Josep FERRER i Ramon TORRENTS

Grup de treball sobre la documentació històrica del llenguatge administratiu

1. Presentació

Els dies 13, 14 i 15 de febrer d'enguany es dugueren a terme a Barcelona unes *Jornades sobre l'establiment del llenguatge administratiu*. En aquestes *Jornades*, que foren organitzades per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, participaren especialistes en aquest àmbit del País Valencià, de les Illes Balears, del Principat d'Andorra i del Principat de Catalunya.

Una de les conclusions a què s'arriba fou de crear un grup de treball que tingués com a comesa l'anàlisi de la documentació històrica del llenguatge administratiu, l'elaboració d'unes vies de coordinació dels estudis que es realitzessin sobre aquesta matèria i, sobretot, la proporció d'uns criteris d'aprofitament de les dades que aquesta tradició ofereix.

En aquest sentit, com a coordinadors de seminaris en les esmentades *Jornades*, ens hem constituït nucli inicial d'aquest grup de treball i hem mantingut correspondència amb altres persones que s'hi han interessat.

El primer fruit d'aquesta activitat és l'article que us presentem, que ha sorgit precisament per la voluntat de contribuir a superar aquesta absència de criteris per a l'aprofitament de la documentació històrica del llenguatge administratiu.

2. Mostra de treball

En l'elaboració d'aquest article hem partit d'una mostra que ens sembla força representativa de la documentació habitual relacionada amb l'activitat jurídica i administrativa durant l'Edat Mitjana. Hi hem inclòs fragments dels *Usatges de Barcelona*, del *Llibre de les Costums de Tortosa*, dels *Furs de València*, del *Llibre del Consolat del Mar*, de les *Constitucions de Catalunya*,

dels parlaments a les Corts Catalanes, de l'obra *Pràctica, forma y stil de celebrar Corts generals en Catalunya* (que hem tingut en compte pel seu gran interès, malgrat que es tracta d'un text de 1632), documentació cancelleresca diversa (correspondència reial, etc.), documentació de l'administració municipal, testaments, fragments de judicis i documentació comercial (contractes, lletres de canvi, etc.).

3. Valoració general

L'anàlisi d'aquests materials confirma el gran interès de tenir en compte la documentació històrica en el procés de fixació del llenguatge administratiu actual, però també ens ha fet constatar la necessitat de tractar amb una extrema precaució el manlleu directe de formes medievals.

Cal distingir, doncs, entre uns materials que, des d'un punt de vista conceptual (nocions jurídiques abandonades, per exemple certs conceptes de dret feudal, com ara *alou*) i formal (mots que són cultismes substituïts posteriorment per formes hereditàries, o formes arcaïques de mots actuals, per exemple *procehiment* en lloc de *procediment*), són d'acceptació poc factible, i unes formes acceptables amb les indispensables adequacions o delimitacions semàntiques (per la mateixa evolució del concepte que representen o pel seu caràcter general en altres moments històrics en relació amb la funció precisa que a hores d'ara té, o a l'inversa, com és el cas de *fermar dret*).

També hi ha unes formes fàcilment acceptables però que tenen un equivalent consagrat, fruit d'una tria posterior (per exemple *convocació* al costat de *convocatòria*).

Afegim-hi, encara, unes formes d'acceptabilitat aparentment immediata i d'interès funcional (com ara *incorrimment*, substantiu corresponent a *incórrer*),

Però, ja ara que esbossem aquesta primera distinció, considerem convenient, com a criteri complementari, de comprovar si la forma estudiada ha estat fixada pel diccionari normatiu, encara que sigui inusual en l'estàndard comú, i, a més, si aquella forma té una presència viva en algun dels dialectes geogràfics actuals. Aquestes dues condicions ens han d'ajudar a valorar de manera justa l'oportunitat de proposar la incorporació en el llenguatge administratiu català actual d'unes formes que trobem documentades en textos medievals i que avui no s'utilitzen en aquest mateix camp.

A aquestes consideracions prèvies a la presentació d'alguns casos concrets, volem afegir, a més, la conveniència que aquestes formes reintroduïdes en el llenguatge administratiu obtinguin el suport dels organismes oficials en aquesta matèria (a Catalunya la *Coordinadora de llenguatge administratiu*) i la difusió adequada i progressiva per mitjà de publicacions o circulars entre les persones que n'han de fer ús.

4. *Alguns casos concrets*

Entre els mots i les locucions que hem trobat en la mostra de textos analitzada, n'hi ha força que mereixen un comentari especial en funció d'un possible reviscolament o que ens permeten de corroborar l'encert d'unes formes o d'uns usos habituals a hores d'ara. En aquest apartat en presentarem només una tria, que considerem prou interessant.

Si comencem per les locucions i frases fetes, podem recordar d'entrada les locucions prepositives *per raó de* (força general amb funció causal en la documentació jurídica i administrativa medieval en català —*Furs de València*, documentació admtniva. municipal, etc.— i que convé de reincorporar al ventall de locucions o conjuncions equivalents, amb una aplicació en textos o en ocasions formals sense que hagin de ser solemnes, és a dir el cas de la documentació administrativa més normal) i *a raó de* (en l'explicació d'una quantitat global distribuïda per unitats de temps, de diners, de conceptes) «ço és per XVI dies que hi stech, *a raó de* X sous per dia, XIII liures» —la Selva del Camp, 1336.

D'altra banda, sembla encertat de retrobar l'ús del *per què* relatiu equivalent a *per la qual cosa*, com ja indicava Pompeu Fabra en les seves *Converses filològiques* (ed. Barcino 1954, vol. V, 2a. part, ps. 41-44: «Però, sense necessitat d'una reducció en l'ús de la conjunció *perquè*, creiem que podria intentar-se des d'ara el restabliment de l'expressió *per què*, equivalent al castellà *por lo cual*»). De fet aquest ús de *per què* és força comú en la documentació administrativa medieval, sobretot en la correspondència oficial («...*Per què* lo dit Oliver supplica per vós» —en una instància que és part de la doc. del judici publicat amb el títol *El cavaller i l'alca vota*—). Aquesta expressió podria ser força útil en la documentació actual a l'hora d'introduir, a la fi de l'exposició de motius, la sollicitud concreta que es fa en les instàncies.

Afegim-hi l'ús que trobem en la *Pràctica de celebrar Corts* de la construcció *a efecte de* «convocats aquells per lo senyor Rey *a efecte de* donar stat y reformatió a la terra», «en quina forma se deu habilitar lo primogènit del seynor Rey per los tres braços, *a efecte de* poder celebrar Corts».

Pel que fa a fórmules i frases fetes, esmentarem, sense aturar-nos-hi, *amb/ per correu cuitat*, «per correu urgent» (que evidentment no ha de substituir *a correu seguit*, ans n'és un complement amb un matís diferent), *al comptant* «al comptat» (que es pot utilitzar al costat de la forma habitual *al comptat*) i *a càrrec, risc i perill* (comentarem més endavant *crida i cerca*). Així: «Avisvos-en per ço com, segons sabets, en lo navegar ha molts rischs, los quals són a vostre càrrec, per ço que, si a vós no és placent, que *ab correu cuytat* me n'avisets, car yo retindré la cosa tant com baste a vós temps ha avisar-me'n *ab correu cuytat*» —València 1414—; «lo dit Johan Serra puscha negociar comprant e venent *al comptant* e no en altra manera» —Barcelona 1429—, «per XX florins que li liuram *comptans*» —Barcelona 1403—; «prenen a si e a *lur càrrech lo risch e perill* de qualsevol dan», «sien a tot *risch e perill* dels dits asseguradors» —Barcelona 1428—, «los dits safrans (...) seran a

càrrecb, risch e perill del dit Ricardo Avançati» —Barcelona, mitjan segle XIV—.

Entre els verbs, pot ser oportú de recordar l'ús de *remoure* amb el valor de «separar una persona d'un càrrec», que sovint expressem, incorrectament, amb el verb *cessar* en tr. «Emperò los dits cònsols, dins l'any e tota hora que ben vist los és, poden remoure lo dit scrivà de la dita scrivania, e aquela a altre scrivà comenar» —*Llibre del Consolat de Mar*—, el de *ratificar* «confirmar» (en substitució de l'inadmissible *refrendar*) «se supplica a Vostra Altesa que per Capítol de Cort vulla *ratificar* y confirmar y de nou concedir y atorgar la dita provisió Reyala» —*Const. de Catalunya*—, el de *fermar dret* «arribar a un acord o a una decisió per via de dret» (*Cost. de Tortosa, Furs de València*, etc.), el de *menar un plet* «plantejar, seguir i impulsar una acció judicial» «e seguiran e *menaran* lur plet tro a la fin» —*Costums de Tortosa*—, el de *esmenar un delict* «complir la pena corresponent a un delict» «E si li talya membre, sí que.n sia dèbil, esmen-lo per mort» —Usatges de Barcelona— o el de *cassar* «anullar» (d'on *cassació* «anullació») «per la dita reyala majestat sia anulat et *cassat* aquell capítol o capítols fets per temps passat», «totes divisions e dissensions de temps passat sien *casses* et nulles» —document reial, Lleida 1380—.

Entre els substantius, podem destacar *fermança* «garantia personal o econòmica» «ab que don *fermansa* sufficient» —*Costums de Tortosa*—, *messió* «despesa» (que potser s'hauria de reservar per a usos o formacions de caràcter específic i que evidentment no hauria de substituir *despesa*, també amb una sòlida documentació medieval, en els usos comuns) «los quals sien tenguts de contribuir en tots rescats, despeses e *messions* qui se'n fahessen» —document comercial de Barcelona de 1428, ja en *Costums de Tortosa*—, *allongament* «pròrroga, dilació» «d'aquells los quals novellaments acordarets, semblant guiatge et *allongament* d'aquell que us farem ab letra nostra dada en Barcelona» —documentació reial, Saragossa 1381—, *incorrimment* «acte d'incórrer» (substantiu que pot ser sovint d'utilitat) «e açò sots *incorrimment* de penes a arbitre nostre reservadores» —*Furs de València*—, *requesta* «acció de requerir» (al costat de *requeriment* —ja *Costums de Tortosa*—) «e *requesta* d'aquèn per aquell de qui és interès subseguida» —*Const. Catalunya*.

Caldria parlar una atenció especial a la forma *clam* «querella o reclamació judicial» (amb les locucions *fer clam de*, *haver clam de*, i el verb *clamar-se de*), que és la normal i tradicional en el nostre dret processal anterior a la Nova Planta (per bé que *querella* sembla que començà a introduir-se segurament abans del segle XVIII) «però si *clams* ne són feitz d'alcunes males feytes, pot-lo pendre et deu-lo amenar en la plaça denant los ciutadans» —*Costums de Tortosa*—.

Finalment, recollim un parell d'adjectius el recobriment de la vitalitat dels quals pot ser productiva actualment: *comptador* («la qual haja de ser demanada dins tres dies, *comptadors* après del die que exirà lo terme de la citació» —*Const. de Catalunya*—, «per aquesta primera letra pagarets d'esí a dos mesos primers vinents e *comptadors* del dia de la data de la present» —doc. mallorquí de 1392—, i *semovent* «que es mou per si mateix», en oposició a *immoble*

«que no pot ser mogut» i *moble* «que pot ser mogut» «e altres coses mobles, e no mobles, e *si movents*», «lurs possessions, penyoras, e totes coses axí mobles com *semovents*» —Const. Catalunya—.

5. Unes observacions complementàries

Deixant a part la possibilitat de proposar l'adopció d'uns determinats mots, girs, locucions o fórmules en el cas que puguin ser d'utilitat (com és ara *clam*, amb el valor de demanda o querella), reclamem des d'aquí l'atenció dels lectors a unes qüestions aparentment més trivials, per exemple l'ús de certs verbs tan poc sospitosos de novetat o arcaisme com *vedar*, *anotar*, *seguir-se* (una cosa d'una altra, un efecte d'una causa), etc. Darrere aquests elements, inicialment dignes d'un interès molt petit, veiem resolts certs problemes d'avui i, d'altra banda, la llengua hi pot recuperar un bon punt de l'esma perduda.

— *vedar*. «Car si axí no'u crida, no val ren, e poden los ciutadans *vedar* als corredors si en altra guisa o volien cridar per dita ne per manament de senyor ne d'altre.» (*Costums de Tortosa*).

L'ús de *vedar* en el context anterior és d'una claredat tan completa i segura, que no mereix cap comentari. Ve a ser sinònim de *prohibir*, *privar*, *inhabilitar*, *interdir*, *defendre*. Cal, doncs, no negligir-ne les possibilitats d'ús i revifar-lo. De passada, per què no recordar que *vedar* fa un substantiu, *vedat*, que el diccionari defineix així: «Lloc on està vedat d'entrar; esp., on està vedat de caçar?» Ho subratllem perquè aquesta expressió, d'una legitimitat inqüestionable, no sembla haver merescut l'interès dels «traductors» de rètols, que, anant molt bé i amb sort, no passen de resoldre el *coto de caza* amb un magre i servil *acotat de caça*. (És precisament així, que empobrim la llengua i que degenerem al dialecte.)

— *anotar*. «...com se prova per les constitucions en lo marge *adnotades* y citades.» (*Pràctica de celebrar corts*).

Davant l'abús progressiu de *relacionar* amb sentits altres que els que el diccionari reconeix en aquest verb, *anotar* sembla omplir amb la naturalitat més gran el buit que podríem trobar per substituir i resoldre aquell *relacionar* il·legítim.

— *seguir-se*. «...e, si respon, deixa en la primera letra de fer dita nominació de árbitre, segons és obligat, de què es *segueixen* molts inconvenients...» (*Furs de València*).

Res a dir d'aquest ús normalíssim de *seguir-se*, sinó que cal continuar fent-

ne ús i no renunciar-hi, sinó vivificar-lo, amb preferència sobre altres solucions que no el milloren.

Oferim tot seguit un altre resultat de la nostra lectura, potser una petita primícia que el temps consagrarà o tornarà a l'arxiu definitiu on dormia i d'on l'hem tret: *crida i cerca*.

La fórmula *crida i cerca*, que de fet ja havíem llegit, ens demostra fins a quin punt cal llegir per activa i per passiva o, per dir-ho amb més duresa però també amb més precisió, fins a quin punt la lectura d'un text català ha d'anar acompanyada de la traducció simultània a l'altra llengua oficial. Per què? Perquè una lectura directa dels textos medievals no ens reporta gaire més novetat que la que ens forneixen uns determinats termes caiguts en desús i, en canvi, hi trobem una llengua admirable, normal, llisquent —si bé en bona mesura víctima del llatinisme de l'època. En el cas de *crida i cerca*, tot i haver-hi passat unes quantes vegades per damunt, no sabíem veure més que una expressió inusual, perfecta, i prou. La referència a l'espanyol ens fa adonar que es tracta del que aquesta llengua expressa amb la fórmula *orden de busca y captura*. Vegem-ho amb un exemple extret del *Diplomatari de l'abadia de la Real de Mallorca*, editat per Pau Móra y Lorenzo Andrinal (Palma, 1982), al qual ja es va fer referència en el primer número d'aquesta REVISTA. El cas referit és de 1340:

«...tot hom qui l sàpia ne'l tengués celat ne amagat per qualsevol manera e no'l denunciarà a la cort dins ii dies après que la *crida e cerque* seran fetes, serà encorregut...».

Sembla evident que la fórmula de què fins ara ens hem servit *ordre de recerca i captura* no és més que una traducció forjada sobre un model predefinit (l'espanyol). Tenim la possibilitat de reintroduir *crida i cerca*, però nosaltres des d'aquí només ho suggerim. També ho fem tot advertint que, si adoptàvem aquesta fórmula clàssica, ja no ens caldria recórrer a *ordre*, vist que la *crida* ja conté l'ordre. Doncs, aquí el verb ja no serà *dictar* (per dir *dictar ordre de...*), sinó *fer* (fer la *crida* i la *cerca*); si de cas, *ordenar de fer crida i cerca*.

El recurs metodològic a la traducció simultània i permanent a l'espanyol ens permetrà, doncs, de veure si les fórmules i els recursos de què ens valem són legítimament propis de la llengua catalana o bé acusen influències més o menys hàbilment disfressades. I no és pas que la coincidència ens dolgui, que això es produeix força sovint; es tracta de saber si hem caigut en l'abdicació de les formes d'un patrimoni consagrat en el català cuarialesc per adoptar-ne unes altres que no han vingut a millorar de gens les que ja actuaven.

Així mateix, constatem, remarquem i proclamem un fet ja comentat: l'absència al diccionari normatiu de la locució *així com* amb valor conjuntiu no respon pas a cap omisió involuntària d'En Fabra. Tot i què creiem parlar d'una cosa en general sabuda, si bé no assumida, no és de més de tornar a recordar que aquesta locució és d'uns usos molt més limitats en català que en espanyol: en català, *així com* només és possible amb els valors de *igual com* i *tant... com...*: «Així com ahir va ploure, avui farà bon temps» (Fabra);

«... lo consell del senyor rei sabia, així per la via de Gènova com per la de Marsella e d'Avinyó, que el genovès s'aparellava de fer...».

Si encara se'ns permet de fer una incursió en un terreny vidriós, què haurèm de dir de *temptejar* i *tempteig*, mots com sabem sense documentació antiga? L'admissió d'aquests dos termes al diccionari no justifica que se'n faci un ús indiscriminat i servil, com per exemple en el fragment que reproduïm¹ ni en el de resoldre *derecho de tanteo* amb *dret de tempteig*. Vegeu els comentaris i les citacions que en trobem al diccionari Alcover-Moll.²

Ja sabem que entre els professionals del dret hi ha una forta reticència a perdre aquests dos elements emmanllevats i revestits de forma catalana. Amb tot, els nostres il·lustres juristes s'haurien de fer aquesta reflexió: si allò que en espanyol s'anomena *tanteo* ha de rebre la forma catalana *tempteig*, amb renúncia positiva de *fadiga*, què hauríem de fer en el cas de circular amb passaport francès en comptes de moure'ns amb l'espanyol? Havent de renunciar —si és que es tracta d'això— igualment a *fadiga*, n'hauríem de dir *preemptió*, terme que no apareix al diccionari oficial i que a l'Alcover-Moll no presenta cap rastre testimonial? Sobre això, potser que recordéssim el títol d'un treball de Joan Coromines «Normes lingüístiques, catalanes: ni antifranceses ni anticastellanes»: és a dir, que ens deixéssim de pruïges sobre possibles connotacions feudals medievals i que ens valguéssim de termes efectivament encunyats en català que, davant una hipotètica reincorporació del sector nord-oriental a la normalització lingüística, no haguessin de causar dificultats ni ençà ni enllà de la frontera.

1. «El resultat d'un partit, sigui de futbol, sigui de tennis, o d'un altre esport, expressat en *tempteig*, no hi ha cap motiu per a dir-lo malament. Fabra precisa que quan es tracta d'una quantitat és numeral cardinal. Per tant, correspon a la sèrie un, dos, tres, quatre, etc. I s'ha de dir dos a un, un a zero, vuitanta-sis a vuitanta-un. Mai "dos a u", "u a u", "vuitanta-sis a vuitanta-u" i totes les altres formes equivocades. En canvi, la travessa la podem llegir "u, ics, dos".» Carta a l'«Avui» del 12 de juliol de 1984.

2. TEMPTEIG. m. Acció de temptejar; cast. *tanteo*. «L'estricta veritat és que tots aquests tempteigs successius no foren un esforç llarg», Pla Rus. 147.

VAR. ORT.: *tanteig* (Labèrnia, Bulbena, Saura, Escrig, Martí G. Diccs.).

TEMPTEJAR (abans escrit *tantejar*). v. tr. Sotmetre a prova alguna persona o cosa, per conèixer-la abans d'obrar envers d'ella; fer o dir quelcom per provar l'estat d'algú o d'alguna cosa; cast. *tantear*. «Ja era fosc i tantejant poc a poc lo caminet de sols assentar los peus», Maldà Col·legi 128. «Dret cap al mar, tantejant amb el bastó els pilonets de l'arena, vaig veure un cego», Rusiñol Fulls 81. «Això fa que m'aixequi prompte per tantejar de nou a cercar camí», Massó Croq. 115. «Els generals Salcedo i Borrero havien vingut a Barcelona per temptejar el terreny de la guarnició», Pla SB 201. «Això li donà una idea per a temptejar la Isabel sense rebaixar-se», Virós 92. «I maldament fos pagant alguna coseta... —tantejà es jaiet», Rond. Eiv. 15. *Temptejar una corba*: traçar-la amb llapis provisòriament per a comprovar-la després i passar-la amb tinta.

ETIM.: la forma originària és *tantejar*, presa del castellà *tantear*; la grafia *temptejar* s'usa des que l'adoptà Fabra Dicc. Gen., per haver relacionat aquest mot amb *temptar*.» A. M. ALCOVER i F. de B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, tom X, Palma de Mallorca 1980.